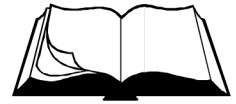

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 598

מודני צום גדליה ויום הכיפורים

תשרי תשפ"ז

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

שבת "המלך הקדוש" ואכל לפני הבדלה

◀ **שאלה:** במוצאי שבת שובה התפלל שמו"ע ושכח לומר "המלך הקדוש", ואמר "אתה חוננתנו" חזר והתפלל ואמר "המלך הקדוש" ושכח לומר "אתה חוננתנו", שב לביתו ואכל לפני הבדלה, האם צריך לחזור ולהתפלל שמו"ע?

יסוד השאלה הוא שאם שכח "אתה חוננתנו" בשמו"ע וגם אכל לפני שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהתפלל שמו"ע, ולפי"ד בנד"ד ששכח "המלך הקדוש" האם הוא כאלו לא התפלל כלל וא"כ נחשב כאילו לא הבדיל בתפילה וגם אכל לפני הבדלה וצריך לחזור ולהתפלל. או דילמא אין זה אלא הזכרה וחזר לו רק את הזכרה זו, אבל עצם התפילה חשיב שהתפלל ולא הוא כאוכל קודם תפילה.

תשובה: כיון ש"המלך הקדוש" הוא חלק מעצם נוסח הברכה, ולא סתם הזכרה בתוכה, א"כ נחשב שלא התפלל כלל, וצריך לחזור ולהתפלל שמו"ע (ועי' ספר "זכרון שמואל" סי' כ"ב ס"ק ב' שמדייק מדברי ה"מרדכי" והראב"ה ש"המלך הקדוש" הוא רק הזכרה ולא חלק מנוסח התפילה, ועכ"פ מסיק שלהלכה קי"ל שהוא חלק מהברכה, עי' שם).

ערב יום הכיפורים

אכילה בערב יום כיפור

◀ מצוה לאכול בערב יום הכיפורים ולהרבות בסעודה (ש"ע סי' תר"ד סעיף א'). וכל הקובע סעודה בערב יום כיפור, כאילו התענה תשיעי ועשירי (ראש השנה ט'), אע"פ שהרי מצווה המתקיימת מתוך צער, חשובה היא ממצווה שלא בצער (משנ"ב סי' תר"ד ס"ק א').

מצוות אכילה היא גם לאלו שאינם מתענים, וכמבואר ברבינו יונה ("שערי תשובה" שער ב' אות ח'), שאכילת ערב יו"כ יש בו גם להראות שמחתו בהגיע זמן כפרתו, וכן זה במקום סעודת יו"ט של יום כיפור.

◀ דנו הפוסקים אם נשים חייבות במצוה זו שהוא מ"ע שהזמן גרמא (עי' שו"ת רעק"א, מה"ק סי' ט"ז, ובהגה"ת "חכמת שלמה", בשו"ע שם ובשו"ת "כתב סופר" או"ח סי' קי"ב).

◀ יש סוברים שמצוות אכילה בערב יו"כ מתחילה מליל עיוה"כ (מג"א שם סי' ק"א, בשם הש"ה), ויש מוכיחים מדברי רש"י (כתובות ה. ד"ה אית ליה), שאין חיוב סעודה בלילה (הגה"ת "יד אפרים" שם, ועי' הגה"ת הגר"א).

◀ יש לאכול מאכלים קלים לעיכול, ואין לאכול בשר בקר ושאר מאכלים המחממים ומכבידים ומפריעים כוונת התפילה, ולכן נהגו בבשר עופות. ובכל אופן לא ירבה לאכול יותר מכדי כוחו לכדי אכילה גסה או קרוב לזה.

בגדי שבת

◀ נהגו ללבוש בגדי שבת קודם המנחה (קיצוש"ע סי' קל"א סעיף ח'), וכן נהגו קודם מנחה לחלק לצדקה את דמי הכפרות.

בקשת מחילה

◀ עבירות שבין אדם לחברו, אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו (ש"ע סי' תר"ו סעיף א').

◀ יש סוברים שחייב אדם לפייס את חברו, אפילו אם חברו מקפיד עליו שלא בצדק ("שפת אמת" יומא פ"ז: ד"ה איקפיד).

◀ המבזה את חברו בפני רבים צריך לפייסו בפני רבים ("מקור חיים" לבעל "חוות יאיר").

◀ וכל אדם צריך לבקש מחילה מהוריו, מאשתו, ומרבותיו שמא ביזה אותם או ציערם ("בן איש חי" פי וילך אות ו').

◀ מי שיודע בחברו שמחל לו לגמרי, אע"פ צריך לבקש מחילה מחברו משום שצריך הכנעת בקשת המחילה כחלק מכפרתו ("פלא יועץ" מחלקות הונסובה, "כוכבי אור" להגר"י בלאור זצ"ל, ספר "מועדים וזמנים" ח"א סי' נ"ד).

◀ בשעת בקשת הסליחה, צריך לפרט מה שחטא לחברו, אפילו חברו לא יודע מזה כלל, צריך לגלות לו (ספר "חפץ חיים" ה' לשון הרע, כלל ד' סעיף י"ב). אם לא שיודע שחברו יתבייש מזה (משנ"ב סי' תר"ו ס"ק ג'), וכן דעת הגר"י ישראל סלנטר זצ"ל שלפעמים ע"י שמפרט העבירה ומבקש מחילה בזה גופא עובר עבירה שמצער חברו וגורמו עגמת נפש, ובכח"ג ראוי לבקש מחילה סתם באופן כללי כנהוג שמבקשים זה מזה סליחה, מובא ב"מועדים וזמנים" שם).

לעילוי נשמת אמי מורתי הרבנית

מרת יטא בת ר' זאב דינר ע"ה
נלב"ע ח' תשרי תשע"א

צום גדליה

צום גדליה

◀ מתענים למחרת ראש השנה, והוא תענית ציבור (ש"ע סי' תר"ב סעיף א'). אדם החושש שתעניתו בצום גדליה עלולה לגרום שלא יוכל להתענות ביום הכיפורים, פליגי בזה הפוסקים יש שסוברים שיש לו להתענות בצום גדליה ("אשל אברהם מבוטשאש" סי' תר"ב, ושו"ת "להורות נתן" ח"ח סי' ל"ב), ואם ביוה"כ לא יוכל להתענות נחשב לאנוס ופטור (עי' "שדה חמד" מערכת יוה"כ סי' ג' ס"ק י').

◀ אולם הרבה נוטים כפוסקים, שעדיף שלא יתענה בצום גדליה, בכדי שיוכל לצום ביום הכיפורים שהוא תענית דאורייתא (שו"ת "הלכות קטנות" ח"א סי' ר"צ, שו"ת "ציץ אליעזר" ח"י סי' כ"ב, ועי' שו"ת "באר משה" ח"ח סי' ל"ד שהעולם נהגו להקל ולא להתענות, ואם הכוונה לשם שמים בכדי שיוכל לצום ביוה"כ אין גוערין בו).

"עננו"

◀ קטן שלא מתענה לא יאמר "עננו" (דלא שייך לחנכו על אמירת "עננו" כיון שגם בגדילתו מי שלא מתענה אינו אומר "עננו"). אבל קטן שמתענה שעות ומתפלל מנחה לפני האכילה, אפשר לחנכו לומר "עננו"

לא קראו בתורה בשחרית של תענית ציבור

◀ **שאלה:** בשני וחמישי אם לא הספיקו לקרוא בתורה בבוקר, אפשר להשלים את הקריאה כל היום (משנ"ב סי' קל"ה ס"ק א'), מה הדין בתענית ציבור אם לא הספיקו להשיג ספר תורה בבוקר, האם יקראו פעמיים אחת"צ אחד משום השחרית ואחד משום מנחה?

תשובה: היות שזו אותה קריאה בתורה, בשניהם קוראים "ויחל", יש לקרוא אותה רק פעם אחת עם המפטיר בשעת מנחה (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

הבדלה בצום גדליה

◀ **שאלה:** נרדם בראש השנה ממנחה ועד למחרת בבוקר, שהוא צום גדליה, והרי אחרי יו"ט אפשר להבדיל רק יום אחד (משנ"ב סי' רצ"ט ס"ק ט"ז), ובליילה אי אפשר להבדיל. איך יבדיל בצום גדליה?

תשובה:

א. היות שכל ישראל ערבים זה לזה, ואע"פ שיצא מוציא, לכן יבקש מאחר שלא צם שיבדיל עבורו וגם ישתנה את כוס היין (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

ב. ועצה נוספת, שהוא עצמו יעשה הבדלה ויתן את הכוס למי שלא צם, והוא יוציא בברכת "הגפן", ועי' יספיק מה שישתה חברו עבורו (הגר"נ קרליץ זצ"ל, ועי' משנ"ב סי' רע"א ס"ק ס"ט).

ג. אם לא מוצא מישהו שלא מתענה, יעשה הבדלה כשתי דקות לפני שקיעה ויאמר ברכת "המבדיל בין קודש לחול" על הכוס, ולא ידבר ולא יפסיק, ולאחר עשרים דקות יברך ברכת "הגפן" וישתה את הכוס (וי"ע אם אפשר להבדיל בזמן שאסור לשתות).

עשרת ימי תשובה

סליחות ליום חמישי של עש"ת

◀ השנה (תשפ"ז) נוהגים להחליף את סדר הסליחות, ואומרים את הסליחות של יום חמישי דעשיית "י"ג מידות" ביום חמישי ו' בתשרי, וביום שישי ז' בתשרי אומרים את הסליחות של יום רביעי דעשיית, היות שיש ענין לומר סליחות של "י"ג מידות" ביום שני או ביום חמישי.

שכחו לומר י"ג מידות

◀ **שאלה:** שכחו לומר י"ג מידות בשעת הוצאת ספר תורה (בעשרת ימי תשובה), וזכרו רק לאחר שספר התורה היה מונח על הבימה, מה לעשות?

תשובה: יאמרו בשעה שמונח על הבימה לפני תחילת הקריאה (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

◀ אם יודע שחטא לאדם יחיד באופן פרטי, אין מועיל שיבקש מחילה מרבים בצורה כללית אף שאותו יחיד נמצא שם, אלא צריך לפייסו באופן אישי.

זהירות מאבק תרעומת

◀ הרבה נוהגים לפרוע כל ההקפות וחובות ישנים שלהם, כדי שלא יהא אבק תרעומת מאדם שחייבים לו ממון.

למחול בפירוש

◀ אלה שאינם מספיקים לומר תפילה זכה, לפחות יאמרו בפירוש שהם מוחלים לכל מי שחטא כנגדם, או דיבר עליהם לשון הרע, או הזיק להם, בין בגופם בין בממונם, ושהם מוחלים על כל הטעויות בחשבוניות ובקניות ובתנאי שלא ייזכר שוב.

יום הכיפורים

אמירת י"ג מדות באמצע וידוי

◀ שאלה: מי שנמצא באמצע וידוי לאחר תפילת י"ח קודם "אלקי נצור", האם יאמר הי"ג מדות עם הציבור או לא?

תשובה: מותר לענות "קדיש" ו"ברכו" באמצע "אלקי נצור" (רמ"א סי' קכ"ב סעיף א'), וה"ה באמצע וידוי (משנ"ב סי' תר"ז ס"ק י"א). ולכתחילה יש לומר "יהיו לרצון" לפני כן (משנ"ב סי' קכ"ב), וכן כל דבר שבקדושה כגון אמון ד"המלך הקדוש" ו"שומע תפילה", וכן יש לומר י"ג מדות ביחד עם הציבור שזהו כמו דבר שבקדושה, מכיון שצריך לאומרו בציבור (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

אמירת "אבינו מלכנו" באלקי נצור

◀ מי שנמצא באמצע הוידוי (בסוף השמו"ע), אם שומע הציבור אומרים "אבינו מלכנו" אם רוצה יכול להשתתף עמהם דהוה כמו עוד תחנונים שאפשר להוסיף באמצע "אלוקי נצור" היות שכבר אמר "יהיו לרצון" הראשון (הגר"נ קרליץ זצ"ל). מ"מ יש ענין לא להפסיק באמצע הוידוי עם שאר תחנונים, ויחכה עד שמגיע ל"אלוקי נצור" (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

וידוי בלא כוונה

◀ האומר וידוי בלא כוונה דומה לאדם שפגש ברחובה של עיר, ואמר לו אני מבקש את סליחתך, אותו חבר שלא הבין במה דברים אמורים, הביט בו בתימהון ושאל על מה ולמה. השיבו הלה ואמר סתם אומרים שצריך לבקש סליחה. כך אותו אדם שמגיע לסליחות ולוידוי ללא הכנה מוקדמת ללא מחשבה תחילה ואומר אל ד': אני מבקש סליחה כי כך כתוב במחזור, הרי זו חוצפה מאין כמוה בפני הקב"ה שאומר וידוי מן השפה לחוץ (ספר "רבי הירש פלאי" עמ' 872).

נעלי בד כשעולים לדוכן

◀ אסור לכהנים העולים לדוכן לעלות ביום הכיפורים נעלי בד שמותר לנעלם ביום הכיפורים, אלא יפשטו אותם ויעלו בגרביים כרלי, והחובה על מנהיגי ביהמ"ד לפרסם דבר זה כיון שיש טועים בו ("כף החיים" סי' קכ"ח ס"ק כ"ח).

פתירת הארון לפזמון

◀ שאלה: ברצוני לפתוח את ארון הקודש לאחד מהפזמונים. האם מותר לעבור לפני המתפלל כדי לפתוח אותו?

תשובה: בשו"ת "יד אליהו" (סי' ו') הסתפק אם צריך להגיע לביהמ"ד להתפלל במנין, אם מותר לעבור לפני המתפלל להגיע לזה, הרי מבואר שאפילו לתפילה בציבור שהוא חיוב אפשר שאסור לעבור, אי"כ בודאי אסור לעבור לפני המתפלל כדי לפתוח את ארון הקודש לצורך אמירת הפזמונים (הגר"נ קרליץ זצ"ל). וכן אם נפל ספר על הרצפה אסור לעבור לפני מתפלל כדי להרימו, ורק יסמן לאחר להרימו, ואין זה נחשב לבזיון הספר, מכיון שאסור לו ללכת שם (שו"ת "שבט הלוי" ח"י סי' כ' אות ב').

רמיזה ע"י שליח ציבור

◀ שאלה: האם מותר לשליח הציבור לרמז באמצע חזרת הש"ץ שיפתחו את ארון הקודש לאמירת פיוטים וכדומה?

תשובה: כן (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

סיום תפילה בזמן

◀ לכתחילה ראוי לסיים תפילת שחרית עם חזרת הש"ץ קודם סוף זמן תפילה. ואין להאריך בתפילות ופיוטים יותר מדי (שו"ע סי' קכ"ד סעיף ב', ומשנ"ב שם), בא"י בערך בשעה 10:30.

בר מצוה בימים הנוראים

◀ מעשה בכולל "חזון איש" שילד נעשה בר מצוה בראש השנה. והורו שצריך לתת לו עליה התורה, והוא דוחה לשאר אנשים מכובדים שבדרך כלל מקבלים עליה בימים אלו (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

רופאים חילוניים

◀ ספק פיקוח נפש שדוחה הצום, הכוונה שאם אדם שצם וסובל ממחלה, ויכול להסתכן אפילו רק כעבור כמה חדשים כתוצאה מהצום, גם זה נחשב פיקוח נפש, אבל אצל הרופאים פיקוח נפש הכוונה שיסתכן עכשיו. ולכן אף שאומרים הרופאים שהחולה יכול לצום, מ"מ אין להתמיר אם רואים שמצב החולה דורש שיאכילוהו ("ביאור הלכה" סי' תר"ח בשם "תפארת ישראל", "ארחות רבנו" ח"ב עמ' ר"ח בשם בעל ה"קהילות יעקב"). ולכן לכתחילה אין לסמוך על רופאים חילוניים שאומרים שאפשר לצום, רק יש לשאול רופא חרדי (הגר"נ קרליץ זצ"ל מובא ב"חוט שני" שבת חלק ד' עפ"י ביה"ל הני"ל).

◀ רופא חילוני שאומר שאסור לצום, מכיון שאין לו חרדת ד' על איסור אכילה ביה"כ, בכל דבר קל יאמר שצריך לאכול, לכן לכתחילה יש לעשות שאלת רב שמבין בזה או רופא חרדי ("חוט שני" שם עפ"י דברי ביה"ל הני"ל). ובכל מצב הדבר תלוי לפי ראות עיני המורה אם לסמוך על הרופא או לא (ביה"ל שם).

לרחוץ ידיו כשמתפלל בחולה

◀ שאלה: המתפלל בחולה וצריך לרחוץ ידיו קודם הטיפו, האם מותר לעשות כן, שלא יזק החולה?

תשובה: פשיטא שמותר (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

ילדים או חולים שאוכלים ביה"כ

◀ ילדים או חולים שאוכלים פת ביה"כ יטלו כל ידיהם עד הזרוע כמו כל השנה דסו"ס אי"ז רחיצה של תענוג (עי' רמ"א סי' תר"ג סעיף ג', הגר"ש זצ"ל, מובא בשש"כ ל"ט, ל"א, הגר"ש אלישיב זצ"ל ושו"ת "שבט הלוי" ח"ח סי' קל"ט, וכ"כ "כף החיים" סי' תקנ"ד ס"ק נ"ג לענין ת"ב).

להישאר בבית

◀ מי שמרגיש חלש, או אשה בהריון וכד' שיש חשש שע"י שיבואו לביהמ"ד, זה יגרום שיצטרכו לאכול ביה"כ, אסור להם לבוא לביהמ"ד אלא ישארו בביתם שע"י יש צד שיכולים לצום.

טיפול בילדים

◀ אשה שמרגישה חולשה, והיא מטפלת בילדים בביתה, ויש חשש שלא תוכל לצום בגלל זה, חייב הבעל להישאר בבית ולשמור על הילדים בכדי שאשתו תוכל לצום, או שיביא אדם אחר לטפל בהם.

ש"ץ שאוכל

◀ שאלה: מי שמוכרח לאכול ביה"כ, האם יכול להיות שליח ציבור או שדינו כמו בשאר התעניות שמי שאוכל לא יכול להיות ש"ץ?

תשובה: אם הוא אוכל פחות מכשיעור עדיין נחשב כצם, ובודאי יכול להיות ש"ץ, ולא צריך לגלות כלל שאוכל פחות משיעור. אם אוכל כשיעור, היות שלא מוזכר כלל בעצם התפילות שהוא יום התענית, יכול להיות ש"ץ, ולא דמי לשאר תעניות שעצם הברכה מוזכר שענינו "ביום צום תעניתנו". ומ"מ יש לו לגלות להם וזכותם לומר שמעדיפים מי שצם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

ש"ץ כהן

◀ שאלה: האם יש מעלה בכהן להיות שליח ציבור משום "סדר העבודה"?

תשובה: לא שמענו (הגר"ח קניבסקי זצ"ל, וע"ע משנ"ב סי' תקפ"א ס"ק י"ב-י"ג).

כהן שאינו מתענה

◀ שאלה: כהן שאינו צם, האם יכול לישא כפיו ביה"כ?

תשובה: בשחרית ומוסף יכול לישא כפיו, וכמו בכל שאר יו"ט (וכגון בשמחת תורה, אפילו אלו שעושים קידוש לפני מוסף, נושאים כפיו ונוהגים מלשתות יין). בנעילה, שזה מדין תעניות, יש סוברים שכשאין שם כהן אלא הוא יכול לישא כפיו (שו"ת "גינת ורדים" כלל א' סי' מ"ט, "לוח א"י") או אפילו יש שם רק עוד כהן אחד מותר להצטרף עמו כדי שתהא מצוה מן התורה (ספר "פסקי תשובות" סי' תקס"ז ס"ק ח' בשם הגר"ש זצ"ל).

ויש סוברים שכהן שלא יתענה לא ישא כפיו רק יצא לחוץ קודם "רצה" ("כף החיים" סי' קכ"ט ס"ק ה' בשם פרי"ח וברכ"י ועוד).

שינה עם נעלי גומי

◀ שאלה: מי שרוצה לנוח בין מוסף למנחה ומניח את ראשו על הסטנדר, האם צריך לחלוץ את נעלי הגומי, משום הקפידא שלא לישון עם נעליים?

תשובה: כיון שאינם עשויים מעור, אין להם דין 'מנעל', ומותר לישון עם נעלי גומי, ועוד דרך בשינת קבע הקפידו, אבל בשנת ארעי מותר לישון אפילו עם נעלים (בשאר ימות השנה), (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

התפלל נעילה לפני מנחה

◀ שאלה: הלך לנוח, וכשהחזר התפלל נעילה עם הציבור, ונזכר שלא התפלל מנחה, האם אפשר להתפלל מנחה לאחר נעילה?

תשובה: יש סוברים כעין שמצינו שלא שייך להתפלל תפילת תשלומין לפני תפילת עיקר, וכמבואר בשו"ע (סי' ק"ח סעיף א'), ומשום דרך לאחר שעשה עיקר החיוב, יכול לעשות התוספות, כמו כן לענין נעילה שהוא כעין תוספת שמו"ע, אי אפשר להתפלל לפני עיקר החיוב, ולכן הוא צריך להתפלל מנחה ולהתפלל בשנית תפילת נעילה (הגה"ת "חכמת שלמה" סי' תרכ"ג), ויש חולקים וסוברים שהתם הוא משום תוספת חיוב שמו"ע, שבעצם הוא חיוב אחד, ולא שייך הטפל לפני העיקר, משא"כ בזה שהוא ב' חיובים שונים, ולכן אין הסדר מעכב, וצ"ע (שו"ת "תפארת אדם" ח"ב סי' כ"ז).

נאנס ולא התפלל נעילה

◀ מי שנרדם ביהמ"ד אחר צאתו מחמת חולשה ולא התפלל תפילת נעילה, יש סוברים שיתפלל פעמיים מעריב (פמ"ג סי' ק"ח מ"ז ס"ק ה') אולם הרבה פוסקים סברי, מכיון שנתקנה התפילה מחמת מאורע, אין לה תשלומין ("כף החיים" סי' תרכ"ב ס"ק כ"ז, שו"ת "שבט הלוי" ח"ה סי' ס"ז) ולכן ספק ברכות להקל ("כף החיים" שם, שו"ת "להורות נתן" ח"ה סי' נ"ב) ויש לו עצה להתפלל מעריב פעם שנית ולהתנות שמספק תהא נדבה ("בירור הלכה" סי' תרכ"ג).